

Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri

Yrd. Doç. Dr. E. Pınar UÇA GÜNEŞ^a

^a Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ESKİŞEHİR

Özet

Bu çalışmada, toplumsal değişimin ne olduğu ve insanlığın hangi evrelerden geçtiğine değinildikten sonra teknolojinin bu süreçteki etkisinden söz edilmiştir. Teknoloji ile ilişkisi kurulan toplumsal değişim, daha sonra eğitim bağlamında ele alınmış ve üç kavramın etkileşimiyle gerçekleşen durumlar ifade edilmiştir. Bu süreçte beliren uzaktan eğitim ve e-öğrenme kavramları açıklanmış, Web 2.0 ile birlikte sanal ve gerçek dünyayı iç içe geçiren sosyal medya ve sosyal ağların özellikleri ve yaşama, bireye ve topluma etkileri ele alınmıştır. Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim üçgeninde, sosyal ağların potansiyelinden yararlanarak olumlu gelişmeler yaşanabileceği, bazı durumların göz ardı edilmesi durumunda ise aynı potansiyelin zarar verici olabileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Değişim, Teknoloji, Eğitim, Uzaktan Eğitim, e-Öğrenme, Sosyal Ağlar

Abstract

In this study, after the concept of social change and the stages humanity passed through has been dealt, technology's influence in this process is mentioned. Social change, established its relationship with technology, is then dealt with in the context of education and the conditions that occur through the interaction of the three concepts are expressed. The distance education and e-learning concepts appeared in this process are explained, capabilities and the effects of social media and social networking -that intertwines the virtual and the real world through Web 2.0- on individuals and society are considered. In the social change, technology and education triangle, positive developments can be experienced taking advantage of the potential of social networks, but in case of ignorance of some things the same potential can be damaging.

Keywords: Social Change, Technology, Education, Distance Education, e- Learning, Social Networks

Kaynak Gösterme

Uça-Güneş, E. P. (2016). Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri. *AUAd*, 2(2), 191-206.

Giriş

Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim birbiri ile karşılıklı etkileşim halindedir. Teknolojideki hızlı değişimler ise, bu süreçte teknolojinin yönlendirici etkisinin daha fazla olmasına neden olabilir. Teknolojideki gelişim ve eğitim gereksinimleri, uzaktan eğitimde sosyal ağ kullanımının iyi bir seçim olabileceğine işaret etmektedir. Ancak, bu süreç sadece teknik birtakım olanakların öğrenenlere sunulması gibi düşünülmemelidir.

Sayıda ve hız olarak bireyler arasında artan etkileşim, iletişim ve bilgi paylaşımının eğitim süzgecine uğrayarak başlangıçta, süreçte ya da sonuçta yanlışlardan, risk ve tehlikelerden olabildiğince arındırılması sağlanabilir. Bu süreçte, belli yeterliliklerin toplumdaki bireylere kazandırılması önem taşımaktadır. Böylelikle, sosyal ağların bir nevi kontrollü kullanılması, dolayısıyla da potansiyel sorunlardan kurtularak olumlu yanlarından üst düzeyde yararlanılması mümkün olabilecektir.

Toplumsal Değişim

“Toplum, ortak bir kültürü kabullenen, bir coğrafi alanda yayılan ve kendi kendinin devamlılık sürecini kazanabilmiş ilişkiler bütünlüğüdür” (Sağ, 2003). Toplumsal değişim, bu ilişkilerin değişmesi olarak nitelendirilebilir. İlişkilerin değişmesi ise toplumu oluşturan yapı ve bireylerin değişmesiyle mümkündür.

Geçmişten günümüze toplumlar yapısal ve niteliksel değişimler geçirmiştir. *Avıcılık* döneminde, bireylerin kendi yaşamlarını sürdürmek için iyi yöntem ve araçlara sahip olmaları gerekmiştir. *Tarımcılığın* gelişmesiyle, sahip olunan tarım alanları ve tarımsal makineler başarının sembolü olmuştur. Tarım toplumundan *sanayi toplumuna* geçişte, üretim tesislerinin özellikleri ve sermaye büyüklüğü önem kazanmıştır. Teknolojilerin gelişmesi, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artmasıyla *enformasyon ve iletişim* dönemine girilmiş olup bu dönemde ise enformasyona erişim, erişim yolları ve enformasyonu işleme stratejilerini uygulayabilme başarıyı belirlemiştir.

Yukarıda sözü edilenlere de dayanarak XXI. yüzyılda enformasyonun bireylerin hayatta kalmasının bir gerekliliği haline dönüştüğü söylenmektedir. Enformasyon teknolojilerinin, hem bireylerin hem de toplumun yapısında değişiklik yaratarak toplumun bu teknolojilerin gelişimi yönünde evrilmesine neden olduğunu sonucuna da varılabilir (Waters, 1996’dan akt. Doğan, 2012).

İçinde bulunulan bu çağda, enformasyon toplumundan *ağ toplumuna* geçiş söz konusu olup bu durumun etkileri, bilgiye erişim ve bilgiyi paylaşmak üzere kullanılan iletişim

araçlarının hızla değişmesinde ve gelişmesinde de görülmektedir. *Enformasyon toplumu* kavramı, enformasyonun toplum için önemine vurgu yaparken Castells'in (2005) *enformasyonel toplum* kavramı ise, enformasyonun üretimi, işlenmesi ve aktarımının, ortaya çıkan teknolojik koşullar nedeniyle toplum için üretkenliğin ve gücün temel kaynakları haline gelmesi ve yeni bir toplumsal örgütlenme biçiminin ortaya çıkmasını anlatmaktadır. (Toprak ve Uça-Güneş, 2015). Bu yeni biçim, yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile enformasyonu hızla yayan ve iletişimin hızla gerçekleşmesini sağlayan ağ yapılarıdır. Toplumun bütün alanlarında, temel yapılarındaki süreçlerin organizasyonunda da hiyerarşilerden ağlara (network) doğru bir kayma gözlenmektedir (Stalder, 2006). Farklı alanlarda toplumun temel dinamiklerini ve değişimini anlayabilmek için bu ağların anlaşılması gerekmektedir. Ağ toplumu yaklaşımı, küreselleşmenin, başka bir deyişle karşılıklı bağımlılığın açıklanmasında yardımcı olmaktadır. Dünya çapında ticaret, sermaye, insan ve enformasyon akışının hız kazanması, toplumsal ilişkilerin esnekleşmesi ve böylelikle toplumsal yapıda yaşanmaya başlayan değişimlerden söz etmek mümkündür. Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel olmak üzere her alanda gözlenen bu toplumsal değişim sürecinde elektronik iletişim araçları sayesinde bireyler etkileşim halindedir ve buna bağlı olarak toplumsal hareketlerin konularında, amaçlarında ve örgütlenme biçimlerinde de dönüşüm yaşanmaktadır. (Ritzer, 2011; Toprak ve Uça-Güneş, 2015; Çaycı, 2015).

Castells'e göre ağlar insan yaşantısının en eski formlarındandır, fakat günümüzde internetin kullanımıyla enformasyon akışını sağlayan yeni bir görev edinmişlerdir. Ağ oluşumlu yapıların, esnek ve adaptasyonlarının yüksek olması nedeniyle, araçları organize edebilmek gibi bir çok üstünlüğü bulunmaktadır. Bu nedenle, ağlar toplumun ve ekonominin her alanında çoğalmakta ve kullanılmaktadırlar (Doğan, 2012).

Toplumsal Değişim ve Teknoloji

1960'lı yıllarda McLuhan, teknolojik araçların bir nevi insan vücudunun uzantıları olduğunu, yapılarının toplumun sosyal gelişmesini sağlayan temel faktör olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, gelişen her teknolojinin başka bir teknolojinin körelmesine neden olarak yeni aracın karakteristik özelliklerinin toplumun sosyal yapısını etkileyecek en önemli olgu olduğunu belirterek bu gelişmelerle giderek birbirinden uzaklaşan insanların yeniden bir araya geleceği küresel bir dünya sistemi oluşacağını ifade etmektedir (Doğan, 2012).

‘Teknolojinin dünyayı değiştirdiğine’ dair yaygın kabul gören ifade, internet bağlamında yeniden gözden geçirildiğinde ortaya çıkan olası tartışma kategorileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Başaran Özdemir ve Taşdemir, 2011):

i. İnternet bilimsel ve teknik araştırmalar sonucunda icat edilmiş ve doğası nedeniyle kendinden önceki tüm eğlence ve iletişim yollarını, geleneksel kurumlarımızı ve sosyal ilişki biçimlerimizi, gerçeklikle ilgili temel algılamamızı ve bu nedenle de birbirimizle ve dünya ile olan ilişkilerimizi; hatta toplumların ölçeğini ve yapısını değiştirmiştir.

ii. İnternet bilimsel ve teknik araştırmanın sonucunda ulaşılabilir bir duruma gelmiştir ve küreselleşmenin gereksindiği yeni tip büyük ölçekli ve atomize bir topluma hizmet etmektedir.

iii. Bilimsel ve teknik araştırmalar tarafından bir olasılık olarak keşfedilen internet, küreselleşen dünyada yeni toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere yatırım ve gelişme için seçilmiştir.

İnternetin nasıl ortaya çıktığına dair yukarıda sözü edilen açıklamalar tüm diğer teknolojik gelişmelere genişletilebilir (Başaran Özdemir ve Taşdemir, 2011).

Toplumsal değişim ile teknoloji- ve daha spesifik olarak İnternet- arasındaki ilişkinin iki yönlü olduğu konusunda akademisyenlerin büyük çoğunluğu hemfikirdir. Teknoloji hem sosyal değişimin üreticisi hem de sosyal değişimin ürünüdür (Beck, 2000’den akt. Sousa, 2006).

Son yıllardaki çalışmalar incelendiğinde; toplum ve teknoloji arasındaki ilişkinin, ‘teknolojinin değişimi yönlendirmesi’ne ilişkin anlatılardan çok daha karmaşık olduğu söylenebilir (Facer, 2011). Facer (2011), öncelikle teknolojik gelişmelerin üretiminde rol alanların ‘insan’ olduğuna vurgu yapmaktadır. Bilimsel komitelerin bütçe önceliklerinin ve kişisel önceliklerin etkisiyle desteklenen alanlarda gelişme olduğundan söz etmekte ve bilimsel ve teknolojik atılım ve buluşların aslında kendi tarihsel dönemlerinin sorunları olduğu kadar ürünleri de olduğunun görüldüğünü belirtmektedir. Feenberg (2005) de teknolojinin, eski pozitivist anlamında ‘rasyonel’ olmadığını, fakat sosyal olarak göreceli olduğunu; teknik seçimlerin sonucu, birinin ya da başka bir etkili sosyal grubun yaşam biçimini destekleyen bir dünya olduğunu ifade etmektedir.

Buna ek olarak teknolojilerin kullanımı ve uygunluğu ile ilgili yapılan çalışmalar, bir teknolojinin bir amaç için tasarlanmış olmasının başka bir amaç için kullanılmayacağı anlamına gelmediğini göstermektedir. Araçlar piyasaya çıktıktan sonra öngörülmesi zor olan farklı, karmaşık yollarla değişik alanlarda kullanıma uygun hale getirilebilmektedir. Buna örnek olarak dikte cihazları olarak kullanılan kayıt cihazlarının farklı müzik kültürlerinin

dünyada yayılmasına neden olması ve teknisyenler tarafından yararlı ancak ilginç olmayan bir araç olarak düşünülen kısa mesajın, telefon tarifeleriyle birleştirildiğinde, Avrupa nüfusunun çoğunun tercih ettiği bir iletişim ortamı olması gösterilebilir (Facer, 2011).

Facer'ın (2011) değindiği diğer bir konu da teknolojilerin ortaya çıktıklarında var olan sosyal değerler, yapılar ve beklentilerle benimsedikleri ya da uygun hale getirildikleridir. Diğer bir deyişle, farklı sosyal, dini ve kültürel değerler farklı ülkelerde çok farklı üretken uygulamalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla, teknolojilerin 'etki'leri tasarımcıları ya da evren tarafından önceden belirlenmez. Bu, yeni buluşların dünyada hiçbir etkiye sahip olmadığı ya da sadece mevcut sosyal formasyonlar içinde kaçınılmaz olarak seçildiği anlamına gelmez. Aksine, teknolojilerin dünyayı nasıl şekillendirdiğini ele almanın dikkate değer bir yolu, bunu teknolojilerin potansiyel yetenekleri ile onların sosyal bağlamda nasıl algılandıkları ve ele alındıkları arasındaki bir 'ortak üretim' süreci olarak ele almaktır (Williams, 2006'dan akt. Facer, 2011).

Facer (2011), ayrıca, farklı ortamlarda farklı kültürlerin kullanımına bağlı olarak belli grupların kendilerine özgü kullanım kuralları geliştirebileceğini ve bunun da yeni ürünler için talebe yol açabileceğini belirtmektedir.

Teknolojinin mevcut sosyal ortamlardaki potansiyel kullanımını nasıl algıladığımız ve bize sunduğu yeni özellik ve olanaklar teknolojinin ne anlama geldiğini şekillendirmektedir. Bu ortak yapım süreci, özellikle tüketici dijital teknolojilere baktığımızda görünür; birçoğu kişiselleştirilmiş, özelleştirilmiş ve hayatımıza uygun hale gelecek şekilde tasarlanmıştır (Facer, 2011).

Yukarıda sözü edilenler bağlamında, sosyal ve teknolojik gelecek söz konusu olduğunda ikisinin de ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sadece bilimsel gelişmeler ve teknolojik eğilimler değil, mevcut sosyo-kültürel bağlamlara bunların nasıl uyarlanacağını yolları da araştırılmalıdır (Facer, 2011). Diğer bir deyişle, 'sosyo-teknik' oluşumların incelenmesi gerekmektedir.

Toplumsal Değişim, Teknoloji ve Eğitim

Eğitim, farklı alanlarda farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Sosyal ağırlıklı bir tanım ‘bireyin içinde yaşadığı topluma göre sosyalleşmesi, toplumun kültürünü kazanması, toplumu tam olarak benimsemesi, ona katılması ve toplumun kültürünü geliştirmesi’, psikolojik açıdan ‘bireyin içindeki yetenekleri, arzuları ve ilgileri ulaşabileceği en üst düzeye kadar çıkarmak, kişinin içindeki “potans”ı tam olarak geliştirebilmek için gerekli çevre imkânlarını düzenlemek’ şeklinde yapılabilmektedir. Sadece eğitim olgusunu tanımlaması açısından çok kullanılan tanımlardan biri ise, ‘bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istenilen değişiklikleri meydana getirme süreci’ dir (Ergün, 2015).

Eğitim, bireye sınırlı bir fayda sağlamaktan öte toplumun tüm ilişkilerini, kurumlarını ve geleceğini de etkilemektedir. Dolayısıyla, eğitimin topluma etkisi ve katkısı göz önünde bulundurulmalıdır (Güllüpnar, 2014). Bu konuda, alanyazında tartışmalı da olsa toplumsal değişim ile eğitim arasında karşılıklı bir neden-sonuç ilişkisi olduğu söylenebilir. Toplumbilimcilerin benimsediği görüşlerden birine göre; toplumsal değişimler, eğitimi belirli bir yönde değiştirmeye zorlamaktadır ve buna karşılık eğitim yoluyla toplumu hedeflenen bir plan doğrultusunda da değiştirmek olanaklıdır.

Enformasyon ve iletişim teknolojileri, enformasyona erişimi kolaylaştırmış ve hızlandırmış, erişim kanallarını arttırmıştır. Enformasyon ve iletişim döneminde enformasyonun yaşamın, başarının ve gücün merkezi olması nedeniyle bireylerin eğitim gereksinimleri de paralel olarak artmıştır.

Bu dönemde, ‘daha fazla sayıda bireyin eğitime gereksinim duyması’, ‘bireylerin yaşamları boyunca eğitime gereksinim duyması’ ve ‘herhangi bir anda ve alanda daha fazla enformasyonu kapsayan eğitime gereksinim duyulması’ söz konusu olabilmektedir. Örgün eğitim, öncelikle fiziksel koşullara bağlı olarak bu talebi sayısal olarak karşılamakta yetersiz kalmakta, mevzuat ya da ön koşullar bazı bireyler için sınırlayıcı olmaktadır. Diğer yandan, yeni teknolojiler eğitim maliyetlerinin düşmesine de neden olmaktadır.

Özellikle, eğitimde bilgisayarların kullanımı ve sonrasında internetin yaygınlaşarak eğitim ile ilgili birçok açılımlar getirmesi önemli gelişmelerdendir. İnternet, başlangıçta eğitim alanında araştırma ve kaynaklara erişme açısından yarar sağlamaktayken günümüzde eğitimin doğrudan verilebildiği bir ortam haline gelmiştir. Böylelikle, sözü edilen eğitim gereksinimlerinin karşılanmasına olanak vermektedir.

‘Daha fazla sayıda bireyin eğitime gereksinim duyması’ *uzaktan eğitimi* körüklemiş, ‘bireylerin yaşamları boyunca eğitime gereksinim duyması’ *yaşam boyu eğitim* kavramını

ortaya çıkarmış ve ‘herhangi bir anda ve alanda daha fazla enformasyonu kapsayan eğitime gereksinim duyulması’ ise *sertifika eğitimlerinin* geliştirilmesine yol açmıştır. Bu kavramlar ise, teknolojinin gelişmesine ve değişmesine bağlı olarak biçim değiştirmiştir ve değiştirmektedir. Geniş anlamıyla elektronik ortam aracılığı ile öğrenme olan *e-öğrenme*, internet kullanımının uzaktan eğitime yansması şeklinde yorumlanabilir. Yine internet üzerinden sunulan sertifika programları devam ederken açıklık, erişilebilirlik gibi unsurların ön plana çıkmasıyla *açık (kitlese) ders malzemeleri* sunulmaya başlanmıştır. Benzer şekilde, bireylerin anlık enformasyon gereksiniminin mobil teknolojiler aracılığıyla karşılanabilmesinin, zaman ve mekandan bağımsız *mobil öğrenmenin* gelişmesine katkıda bulunduğu da söylenebilir.

e-Öğrenme ve Sosyal Ağlar

Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişimin toplumda ve küresel ekonomide yol açtığı değişime bağlı olarak bu değişime uyum sağlamak için eğitim ve öğretimde de benzer bir değişikliğe gerek vardır. Bilgi iletişim teknolojileri, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli araçlar ve eğitim sistemleri için içerik sağlama yeteneği ile, çok geniş bir ölçekte eğitimde yenilikçi bir şekilde kullanılabilir. Öğrenme kaynakları ve bireyselleştirilmiş öğrenme deneyimlerine kolay erişim sağlamak ve yaşam boyu öğrenmeyi sağlayan yenilikçi öğrenme araçları ve kaynakları kapsamaktadır (Kesim, 2009).

Eby (2013), bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişme ve yeniliklerin gerek formal gerek informal öğrenme etkinliklerine bütünleştirildiğinden söz etmekte; bu bağlamda uzaktan eğitim ortamlarının kapsamının ve tasarımının da hem geleneksel eğitim anlayışı içinde hem de yaşamboyu öğrenme felsefesi çerçevesinde değiştiğini belirtmektedir.

Toplumsal değişimin dijital topluma doğru yönelmesiyle daha önceden kurulan sosyal bağlantılar da dijital alana transfer edilmiş ve dönüşmüştür. Toplum, bu teknolojiler tarafından sanal topluluklara dönüşmüştür ve böylelikle daha da genişlemeyi ve gelişmeyi başarmıştır (Kesim, 2009). Bu gelişmelerin eğitime yansması *e-öğrenmede* ve *sosyal ağlarda* görülmektedir.

e-öğrenme elektronik ortamlar aracılığıyla öğrenme anlamına gelse de günümüzde İnternet üzerinden yapılan eğitim ile özdeşleşmiştir. İnternet, farklı ortamların kullanımına olanak veren yapısı nedeniyle öğrenmede çeşitlilik sağlamaktadır. İnternet aracılığıyla güncel, çok sayıda, çeşitlilikte kaynağa istenilen zamanda ve formatta erişim mümkün olabilmektedir.

Bu yönüyle, e-öğrenme sözü edilen bu sürekli değişime ayak uydurarak başarılı olmak için önemli bir role sahiptir (Kesim, 2009).

Buna ek olarak, daha yoğun etkileşimin kurulabildiği ve böylelikle ağ yapısındaki ilişkilerin belki de daha hızlı, kolay ve büyük çaplı oluşmasına neden olan ve öğrenenin *tüketici* rolü dışında *üretici* ya da *katılımcı* rolleri de üstlenebilmesine olanak veren sosyal medya ve sosyal ağların günümüzde, toplumları ‘küresel bir köy’e dönüştüren araçlardan biri olduğu söylenebilir. Ayrıca, eğitim alanında önemli bir potansiyele sahip olduğunu söylemek de mümkündür.

e-Öğrenme

e-Öğrenme hakkında olumlu ve olumsuz bakış açıları söz konusu olmuştur. Feenberg (2005), 1990'ların sonlarında, kurumsal stratejistler, devlet milletvekilleri, üniversite üst yönetimi ve fütürologların otomasyon ve vasıfsızlaşmaya dayalı çevrimiçi eğitim vizyonu arkasında durduklarını iddia etmektedir. Bu iddiaya göre amaç; profesyonel öğretim üyelerinin verdiği yüz yüze eğitimi, -en azından kitleler için- CD'ler, video veya yazılım gibi düşük birim maliyetle sonsuz yeniden üretilebilen endüstriyel bir ürünle değiştirmekti. Böylelikle, eğitimin yükü hızla düşecek ve eğitim ‘iş’i nihayet kârlı olacaktı. Bu görüşe zıt düşen öğretim elemanları, insan faktörünü ön plana çıkarmaktadır. Bilgisayarlaşmaya bu hümanist muhalefet farklı şekillerde olabilmektedir. Eğitimin herhangi bir elektronik aracılığıyla olmasına prensip olarak karşı olanlar vardır. Ama aynı zamanda bilgisayar ağları üzerinde insan etkileşimine bağlı çevrimiçi eğitim modelini onaylayan çok sayıda öğretim elemanı bulunmaktadır. Tartışmanın bu tarafında, çok farklı bir modernite anlayışı hakimdir. Bu alternatif anlayışta, modern olmak iletişim için fırsatları ve iletişim türlerini çoğaltmaktır. Bilgisayarın anlamı soğuk rasyonel bilgi kaynağından bir iletişim ortamına, insan gelişimi ve çevrimiçi topluluk için bir desteğe dönüşür (Feenberg, 2005).

Eğitimsel otomasyonun öğrenen ve eğitsel ürünü bağlamından koparacağı; öğrenenin karşısına öğrenme sürecindeki diğer bireyler yerine menüler, alıştırmalar ve sormacalar çıkaracağı gibi iddialar söz konusudur. Buna karşılık, öğretim elemanlarının çevrimiçi eğitim modeline göre kişi yine bir makine (bilgisayar) ile yüz yüzedir; ancak makine bir bilgi merkezine açılan bir pencereden daha ziyade geleneksel kampüsün sosyal dünyası ile manevi olarak sürekli olan bir toplumsal dünyaya açılır. Öğrenen, yeni bir tür sosyal etkinliğe katılan bir kişi olarak yer alır ve bireysel tüketici rolü ile sınırlı değildir. İlgili yazılım, öznenin

girişimini otomatik tasarımdan çok daha geniş bir aralığa açar. Bu, ağa ilişkin, ağı daha geniş bir insani ihtiyaçlar yelpazesine birleştiren daha demokratik bir anlayıştır (Feenberg, 2005).

e-Öğrenme, toplumsal ve teknolojik gelişmeler sonucu eğitim kavramında yeni açılımlar sağlamaktadır. Yer ve zaman konusunda sağladığı esneklikle bireylerin istediği yer ve zamanda eğitim alabilmesine olanak verir. Bilgisayar ve interneti kullanma olanağına bağlı olarak erişilebilirliğin kolay ve yüksek olduğu söylenebilir. Etkileşimin artırılmasıyla öğrenmenin kalıcı olmasına katkı sağlanabilir. Özelleştirilmiş ya da kişiselleştirilmiş tasarımlarla bireye özgü öğrenme ortamı sunarak öğrenmenin daha etkili, verimli ve çekici olmasını sağlayabilir. Web'deki görsel-işitsel öğelerle öğrenme tasarımı zenginleştirilebilir. Güncel ve doğru bilgiye erişim çok hızlı sağlanabilir.

Sosyal Ağlar

e-Öğrenmenin yukarıda genel olarak sıralanan bu üstünlükleri, zaman içinde Web'deki gelişmelere paralel olarak da gelişip değişmiştir ve değişmeye devam etmektedir. Kullanıcıların pasif ve tüketici rolünde olduğu Web'in ilk versiyonundan (Web 1.0) sonra *Web 2.0*, kullanıcıların bilginin yapılandırılması sürecine katılımlarını sağlamıştır. Bunun bir adım ötesinde, bilgisayar ağları üzerinden birbirine ulaşan insanların birbirleriyle etkileşimde bulunup ilişkiler kurması ve işbirlikleri yapması söz konusu olmuştur. Zaman zaman aynı anlamda kullanılan *sosyal medya* ise Web 2.0'in kullanıcılar için hazır ve kullanımı kolay araç ve ortamlar sunması olarak düşünülebilir. Sosyal medya, bireylerin kurdukları bu ilişkilerin ağ yapısında olmasına, canlı ve sürekli tutulmasına da katkıda bulunmaktadır.

Sosyal medyanın özellikleri aşağıdaki gibi gruplandırılabilir (Gürsakar, 2009):

- i. Katılım: İçerik üretici olan kullanıcıların katılım ve geribildirimini cesaretlendirilir.
- ii. Açıklık: İçeriğe erişim ve kullanımda engeller yoktur.
- iii. Karşılıklı konuşma: İki yönlü iletişim yani diyalog vardır.
- iv. Topluluk: Grupların oluşumuna ve etkin şekilde iletişimine olanak sağlar.
- v. Bağlantısallık: Diğer siteler, kaynaklar ve kişilere linkler ile bağlantı sağlanır.

Sosyal ağ; genel anlamıyla, bireyler, gruplar, şirketler, uluslar gibi farklı varlıkları gösteren *aktörler* ve kontrol, bağlılık, işbirliği, enformasyon alışverişi ve rekabet gibi durumlar ile ilişkilendirilebilecek kaynak akışını gösteren *ilişkiler (bağlar)* ile tanımlanabilir (Carrasco vd., 2006). Günümüzde ise sosyal ağ dendiğinde daha çok internet üzerindeki çevrimiçi sosyal ağlar kastedilmekte, bu amaçla 'sosyal ağ sitesi' kavramı da kullanılmaktadır. Çevrimiçi sosyal

ağlar, ağ içindeki bireylerin diğer bireylere ve kaynaklara erişimini kolaylaştıran ve onlar ile etkileşimini yoğunlaştıran ortamlardır. Boyd ve Ellison (2008), sosyal ağ sitelerini, “bireylere, (1) sınırlı bir sistem içerisinde kamuya açık ya da yarı-açık bir profil oluşturmaya, (2) kendileriyle bir bağı olan diğer kullanıcılara ait bir listeyi ekleyip belirtmeye (3) kendi oluşturdukları ve sistemde diğerleri tarafından oluşturulan bağlantı listelerini görüntülemeye ve bunlar üzerinde hareket etmeye izin veren web-tabanlı servisler” olarak tanımlamıştır.

Sosyal ağ sitelerinin kullanım amaçları farklılık gösterebilir. Başlıca amaç sosyalleşmektir. Kullanıcıların bu sitelere üye olmalarının diğer nedenleri çoğunlukla arkadaşları, akrabaları ve onların özel yaşantıları hakkında bilgi edinmek, günlük olay ve haberleri paylaşmak istemeleridir. Arkadaşlık, akrabalık, ortak ilgiler ve aktiviteler üzerine kurulu olan sosyal ağ siteleri bilgi paylaşma, ilişki kurma ve geliştirme işlevleriyle, farklı meslek alanlarındaki profesyonellerin meslektaşlarıyla iletişim halinde olmalarını da sağlar. Bu durum, kullanıcılar arasında üye oldukları gruplara karşı aidiyet duygusu ve sanal kimlik gelişimine yol açarken, ağ sitelerinde gelişen iletişim becerileri de bireylerin yaşamboyu öğrenme ve mesleki gelişimleri açısından önemlidir (Toprak ve Uça-Güneş, 2015).

Sosyal ağların popüleritesinin artması ve her türlü iletişimin bu ağlar üzerinden gerçekleştirilmeye başlanması, yeni bir sosyalleşme süreci olarak görülürken (Karagülle ve Çaycı, 2014) eğitim için de fırsatlar sunmaktadır. Bireyler geleneksel iletişim biçimlerini adeta terkederek sosyal ağlar üzerinden iletişim kurmaya başlamıştır. Bu ortamlarda iletişim anlık olarak gerçekleşmektedir. Her türlü formattaki enformasyona mekan ve zamandan bağımsız olarak ulaşma imkanına sahip olan bireyin iletişim süreci küresel bir boyut kazanmaktadır. Bu sayede insanlar coğrafi engelleri aşarak; dünyanın farklı noktalarındaki insanlarla iletişim kurma imkanına sahip olabilmektedir. Bu durum insanları bir dünya vatandaşı haline getirmektedir. Bu durumda bireylerin çevreleriyle ve dünyayla kurdukları iletişim, teknolojiyle aracılanmış bir iletişim biçimine dönüşmektedir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte; alışkanlıklar, düşünceler, duygular da değişerek *sanal yaşam*, *sanal davranış* ve *sanal kültür* olarak adlandırılan kavramlar ortaya çıkmıştır. (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Sosyal ağlarda kişisel kimlik

Sosyal ağların bireylere olan etkisi incelenmek istendiğinde kişisel kimlik kavramından söz etmek gerekir. *Benlik* ya da *kişisel kimlik*, bireyin sosyalleşme süreciyle yeniden inşa edilir. Bireyin toplum içerisinde üstlendiği konum ve rol, kimlik inşası açısından önem taşımaktadır. Kişisel kimliğin inşası, durağan olmayan sürekli gelişen bir olgudur. Diğer bireylerle etkileşim halinde olmak kimlik inşasının gelişiminde etkili olmaktadır. İletişim teknolojilerinde ve taşınabilir iletişim araçlarında meydana gelen gelişmelere olan ilginin artmasıyla birlikte, sosyal medya güç kazanırken; ‘sosyalleşme’ kavramının tanımı da yeni bir boyut kazanmaktadır. Sosyalleşme kavramı, kısaca ‘insanın toplumla bütünleşme süreci’ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda bahsedilen sosyalleşme durumu, sadece bir topluluğa ait olmak değil, belli norm ve değerlere sahip bireylerin çevreye adaptasyon sürecini ifade etmek için kullanılmaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Küresel ölçekte tüm insanları ve kültürleri birbirine bağlayan sosyal ağlar, bireylerin yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını, kimliklerini belirlemektedir. Sosyal ağlar içinde bireyler sürekli yeni bağlantılar kurarak etkileşim halinde olmakta ve enformasyon akışına sebep olmaktadır. İletişim şekilleri değişirken bilgi paylaşımında da değişim olmaktadır. Bu bağlamda, sosyal ağların eğitim için önemli bir potansiyele sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal ağların eğitime entegrasyonu, toplumdaki bireylerin kimliği ve dolayısıyla toplumun kendisi üzerinde etkili olabilir.

Uzaktan eğitim ve sosyal ağlar

Web 2.0 ve sosyal medyanın etkisinin uzaktan eğitimde de değişikliklere neden olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, öğrenen ve öğretenlerin bilgi ve kaynak paylaşımında aktif oldukları e-öğrenme 2.0 olarak anılan uzaktan eğitim uygulamalarından ve bunun sonucu olarak da yeni bir öğrenme kültürünün ortaya çıktığından söz edilebilir (Yüzer, 2013).

Uzaktan eğitimde sosyal ağlar, Siemens’in *bağlantıcılık* ve Wedemeyer ve Moore’un *öğrenenin özerkliği-bağımsız öğrenme* kuramsal çerçeveleri ile açıklanabilir. Bağlantıcılık, bilgiye sahip olmanın değil ona ulaşabilmenin önemine vurgu yapar ve bilgiye ulaşabilmek için ağ yapısında belli bağlantılara sahip olmak gerekmektedir. Diğer kuram ise, öğrenmenin merkezinde öğrenenin olduğundan ve onun gereksinimlerine göre öğrenme etkinliğinin gerçekleştiğinden söz etmektedir (Bozkurt, 2013).

Sosyal ağlar; iletişim ve etkileşimin güçlü olması, birçok öğrenme ortamını öğrenenlere sağlaması, anında çok fazla sayıda dönüt alınabilmesi ve öğrenme sürecinde yapının çok

önemli olmaması açısından önemli bir uzaktan, yaşam boyu öğrenme aracı olarak düşünülebilir (Bozkurt, 2013).

Sosyal ağların eğitimde ve özellikle de uzaktan eğitimde kullanımına teknik açıdan bakıldığında, sosyal içerik olarak resimler, ses dosyaları, web adresleri, video klipler, sunular, etkinlik duyuruları veya diğer medya türleri sosyal ağların sunduğu olanaklar doğrultusunda kullanılabilir, paylaşılabilir veya buralarda üretilebilir (Gülbahar vd., 2010).

Uça-Güneş (2014), sosyal ağların öğrenmeyi iletişim-etkileşim, bilgi-işleme süreci, öğrenen özellikleri ve rolü açılarından etkileyebileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, iletişim-etkileşim açısından bakıldığında sosyal ağlarda anında ve gerektiğinde (just-in-time) etkileşimlerin sağlanabileceğine, daha fazla kaynağa, kuruma, kişiye hızlı ve kolayca erişilebileceğine, daha odaklı iletişim (tam istenen konu ya da uzmanla iletişim) kurulabileceğine değinmektedir. Ek olarak, bilgi işleme süreci açısından sosyal ağların çok sayıda ve farklı bilgiyi karşılaştırmada, gerçekleştirme ve doğrulamada, ayrıca bilgileri sentezleme ve yeniden yapılandırmada rol oynayabileceğini belirtmekte; ayrıca öğrenenin özellikleri ve rolü açısından ise öğrenenin daha aktif, daha bilinçli, daha eleştirel bir rol üstlenebileceğine dikkat çekmektedir. Bunların gerçekleşebilmesi için bireylerin internet ve sosyal medya ile ilgili sahip olması gereken bazı beceriler söz konusudur.

Sosyal ağlarda okuryazarlık ve akıcılık

Gülbahar vd. (2010), insanlar arasındaki küresel bağlantıda yeni bir dönem başladığına dikkat çekerken sosyal ağların kullanımları ve *dijital okuryazarlık* sayesinde düşüncelerin ve yeniliklerin, dünya üzerinde eskiden olmadığı kadar hızlı bir biçimde yayıldığını söylemektedir. Burada üzerinde durulması gereken nokta; dijital okuryazarlığın artmasının yararlı olduğu, ancak bazı riskleri de içerdiğinden tek başına yeterli olmayabileceğidir. *Dijital akıcılık, medya okuryazarlığı ve medya akıcılığı* yetkinliklerinin bireylere kazandırılmaması durumunda sosyal ağların toplumsal değişmeyi olumsuz yönde etkileme olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, sosyal ağların eğitim amaçlı kullanılması konusunda da hem öğrenenler hem de öğretmenler açısından bu amaç güdülmelidir ki toplum olumlu yönde gelişsinsin.

Dijital akıcılık kavramı İnternet kullanımı ile ilişkilendirilmekte olup kullanıcıların internetteki araçların kullanımı konusunda belli bir yetkinliğe ulaşması, içerikleri eleştirel değerlendirerek geçerli ve güvenilirliğine ilişkin kanıtları sorgulayabilmesi, kullanıcı çeşitliliğinin farkında olması şeklinde ifade edilebilir. *Medya okuryazarlığı*, erişim, analiz

edebilme, değerlendirme ve içerik üretimini kapsayan becerilerden oluşmaktadır ve kullanıcıların bilinçli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak davranmasını sağlar (Livingstone, 2004). *Medya akıcılığı* kavramı, sosyal ağlar ile ilişkilendirildiğinde mesaj ve mesajın sunulduğu/sunulacağı ortamların ayırt ve analiz edilmesi, değerlendirilmesi aşamalarına dayanmaktadır (GDCE, 2016).

Sosyal ağlardaki bilgi paylaşımı ve yayılımının hızı ve genişliği, toplulukları etkileme ve harekete geçirme potansiyeli dikkate alındığında sözü edilen becerilere sahip olmak daha da önem kazanmaktadır.

Sonuçlar

e-Öğrenme ve özel olarak sosyal ağlar ile uzaktan eğitimin, günümüz şartlarında bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılamak üzere kullanılacak etkili yöntemlerden olduğu söylenebilir. İnternetin ve e-öğrenmenin sunduğu olanaklar sayesinde farklı profillere sahip öğrencilere ulaşma ve farklı gereksinimlere cevap verebilme söz konusudur. Sosyal ağlar, yaygın ve sık kullanımları nedeniyle birçok kişiye hitap edebilme özelliğinin yanısıra, bilgiye ve uzmanlara hızlı erişim ve 'bağlı kalma', farklı araçlarla farklı etkileşimlere olanak verme kapasitesine sahiptir.

Toplumsal değişim, ilişkilerin değişmesi olarak nitelendirildiğinde sosyal ağlar sayesinde bu değişimin hızı yüksek olabilir. Sanal alem ve gerçek dünyanın içiçe geçmesiyle bu değişimin etkisi de fazla olacaktır. Sosyal ağların eğitime entegrasyonu, toplumdaki bireylerin kimliği ve dolayısıyla toplumun kendisi üzerinde etkili olacaktır.

Öneriler

Sosyal ağlar, yukarıda sözü edilen olanakları sağlamasıyla toplumsal değişim ve eğitim açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle, sosyal ağların eğitime entegrasyonu konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar yapılırken sadece teknik olanakların işe koşulmasından ziyade, bireylerin bilinçlendirilmesi ve sosyal ağları kullanırken medya okuryazarlığı ve akıcılığı gibi yeterliliklerinin artırılması gibi önlemler alınmalıdır. Böylelikle, sosyal ağların bireylere ve topluma olumlu katkısı sağlanabilir ve risk ve tehlike taşıyan durumlar ile karşı karşıya kalınması önlenmiş olur.

Kaynakça

- Başaran Özdemir, F. ve Taşdemir, B. (2011). Giriş ve İletişim, Teknoloji ve Toplum İlişkisine Dair Temel Yaklaşımlar <http://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi: 05.03.2016
- Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2008). Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13. 210-230.
- Bozkurt, A. (2013). Açık ve Uzaktan Öğretim: Web 2.0 ve Sosyal Ağların Etkileri. Akademik Bilişim 2013-XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri- Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Carrasco, J. A.; Hogan, B.; Wellman, B. ve Miller, E. J. (2006). Collecting social network data to study social activity-travel behavior: an egocentric approach. 85. *Ulaşım Araştırma Kurulu Toplantısı'nda sunulan bildiri*. <http://groups.chass.utoronto.ca/netlab/wp-content/uploads/2012/05/Collecting-Social-Network-Data-to-Study-Social-Activity-Travel-Behavior-An-Egocentric-Approach.pdf> Erişim tarihi: 28.02.2016
- Çaycı, B. (2015). Yeni dijital çağda toplumsal hareketlerde meydana gelen dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. 5(1).
- Doğan, M. E. (2012). Bilginin toplumsallaşması sürecinde teknolojinin kullanımı ve önemi: Anadolu Üniversitesi örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Eby, G. (2013). *Uzaktan Eğitim (UZE) Ortamlarının Tasarımı: Yazılım Mühendisliği Yaşam Döngüsü Yaklaşımı*. Ankara: Kültür.
- Ergün, M. (2015). *Eğitim Felsefesi*. Pegem Akademi, Ankara.
- Facer, K. (2011). *Learning Futures: Education, technology and social change*. Routledge.
- Feenberg, A. (2005). Critical Theory of Technology: An Overview. *Taylor-Made BioTechnologies*, 1(1).
- GDCF (Global Digital Citizen Foundation). (2016). <https://globaldigitalcitizen.org/21st-century-fluencies/media-fluency> Erişim tarihi: 01.03.2016
- Gülbahar, Y., Kalelioğlu, F. ve Madran, O. (2010). Sosyal ağların eğitim amaçlı kullanımı. *XV. Türkiye'de İnternet Konferansı*, 2-4.
- Güllüpnar, F. (2014). Türkiye'de Eğitim Kurumu ve Sorunları. İçinde Z. Sungur (Ed.) *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2665.
- Gürsakal, N. (2009). *Sosyal Ağ Analizi*. Dora Yayınları, Bursa.
- Karagülle, A. E. ve Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. 4(1), 1-9.

- Kesim, M. (2009). Creativity and Innovation in Learning: The Changing Roles of ICT. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE.*, 10 (3).
- Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The Communication Review*, 7, 3-14.
- Ritzer, G. (2011). *Sosyoloji Kuramları*. H. Hülür (çev.), De Ki Basım Yayım, Ankara.
- Sağ, Vahap. (2003). Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 27(1), ss. 11-25, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/79.pdf> Erişim tarihi: 27.02.2016
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age, *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, (2)1, http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm Erişim tarihi: 02.03.2016
- Sousa, H. (2006). Information Technologies, Social Change and the Future: The Case of Online Journalism in Portugal. *European Journal of Communication*, 21(3), 373-387.
- Stalder, F. (2006). *Manuel Castells*. Polity Press, Cambridge.
- Toprak E. ve Uça-Güneş, E. P. (2015). Sosyal Ağlar. İçinde T. V. Yüzer, M. R. Okur (Eds.), *Temel Bilgi Teknolojileri I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 3190.
- Uça-Güneş, E. P. (2014). Uzaktan Eğitim Lisansüstü Programlarının Teknoloji Boyutunun Yapılandırılması: Dönüşümcü Sosyal Ağ Sentezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Yüzer, T. V. (2013). *Uzaktan öğrenmede etkileşimlilik: ortaya çıkışı, kullanılan teknolojiler ve bilgi akışı*. Ankara: Kültür.

Yazar Hakkında

E. Pınar UÇA GÜNEŞ

Dr. E. Pınar UÇA GÜNEŞ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümü mezunudur. Anadolu Üniversitesi'nde Bilişim ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde Yöneylem Araştırması alanlarında yüksek lisans öğrenimlerini tamamlayan UÇA GÜNEŞ doktora derecesini ise Anadolu Üniversitesi Uzaktan Eğitim Anabilim Dalında almıştır. 10 yılı aşkın bir süredir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde görev yapan UÇA GÜNEŞ'in akademik ilgi alanları Uzaktan Eğitim Yönetimi, Uzaktan Eğitim Programları, Sosyal Ağ Yaklaşımları, e-Öğrenme, Yetişkin Öğrenme ve Yaşamboyu Öğrenmedir.

Posta adresi: Anadolu Üniversitesi AÖF Merkez Büro, Eskişehir, Türkiye

Tel (İş): 0 (222) 3350580 / 3925

eposta: epuca@anadolu.edu.tr